

Добровольська Л.П. Смиложиттєві орієнтири особистості в умовах сучасної кризи / Л.П. Добровольська // Етика релігій і конфесійне ціннісне розмаїття: Матеріали I Всеукраїнського форуму-презентації, Мелітополь, 17-18 травня 2018 р. – Мелітополь: ФОП Однорог Т.В. –180 с. – С. 57-63

СМИЛОЖИТТЄВІ ОРІЄНТИРИ ОСОБИСТОСТІ В УМОВАХ СУЧАСНОЇ КРИЗИ

Добровольська Л.П.

*Мелітопольський державний педагогічний університет імені Богдана
Хмельницького, м. Мелітополь, Україна*

Вміння жити в нових суспільних умовах безпосередньо пов'язане з особистісною активністю, а значить, з упевненістю в своїх силах, своїх можливостях. Лише власна активність, метою якої є саморозвиток, саморефлексія, самовдосконалення, здатна піднімати особистість на все вищі й вищі шаблі розвитку. Але українське суспільство сьогодні переживає системну кризу, саме тому теоретичної і практичної значущості набуває дослідження проблем формування життєвої стратегії, смиложиттєвих орієнтирів особистості. В цих умовах зумовлено, що сучасний світ усе більше набуває глобалізованого характеру існування. Однією із сутнісних характеристик глобалізації є перетин життєвих смислів як окремих людей, так і цивілізацій. У цивілізаційному вимірі особливого статусу набувають ті зміни, основою яких є потреба народів у культурному порозумінні, прагненні пізнати духовний світ одне одного, міжкультурній комунікації. Міжкультурна комунікація, як обмін між людьми ціннісними надбаннями, існувала завжди, тому з давніх часів виникали зв'язки, що сприяли взаємодії та взаєморозумінню різних культур. Існування людини і суспільства залежить, головним чином, від ступеню їх інтеграції, що виявляється у процесі узгодження культурно-історичної, соціально-економічної, ціннісно-світоглядної тенденції їх розвитку.

Для початку слід зауважити, що німецький філософ Карл Ясперс виділив в історії людства особливий період, так званий осьовий час. На

думку Ясперса, між VIII і II ст. до н.е., були закладені основи сучасної цивілізації. Одночасно й незалежно один від одного в різних культурних регіонах відбулося якісне зрушення в духовному розвитку людства, зародилося принципово нове світосприймання. Провісниками нового відношення до всесвіту з'явилися іудейські пророки в Палестині, Заратустра в Персії, перші філософи в Греції, Будда й Махавіра в Індії, Лао-Цзи й Конфуцій у Китаї. В XVIII сторіччі філософи освіти сподівалися настання незабаром на землі царства розуму й добра. В XIX – позитивістські настроєні мислителі щиро вірили в месіанське призначення науки в справі досягнення справедливого й високогуманного суспільства. Прогрес науки з неминучістю повинен був зняти всі гострі соціальні проблеми. В XX столітті нам призначено було з гіркотою пережити крах цих прекраснодушних ілюзій. Наш час показав, що людський розум і добро, всупереч думці Сократа, речі не тотожні – розум можна використовувати й по-диявольському [3, с.96 – 98].

Вчені М. Бердяєв, В. Вернадський, В. Соловйов, Д. Чижевський свідчать, що проблема людини, її смисложиттєвих орієнтирів органічно пов'язані з духовністю, духовними силами, духовним життям, а також із розкриттям творчої природи людини. Філософи С. Анісімов, В. Біблер, А. Лосєв, В. Тугаринов, І. Фролов розкривали проблеми діалогу культур, цінностей у контексті цивілізаційних, історичних процесів, на основі яких формуються загальнолюдські цінності.

Окремі аспекти проблеми особистості, її духовних цінностей розглянуто в сучасних дослідженнях І. Беха, М. Боришевського, Г. Гуменюк, Ю. Захарчишиної, О. Зубарева, Л. Міхальцова, В. Слінчук та ін..

Варто відмітити, що людство і українське суспільство, як його складова, переживають найдраматичніший період історичного розвитку, коли ламаються закостенілі, віджилі форми, порядок життя. Процес цей глибоко суперечливий, болісний. Сили добра і зла, розквіту і занепаду, життя і смерті схрестилися в жорсткому двобійі. Для вирішення всього комплексу

цих найскладніших і найгостріших проблем потрібна продумана і збалансована діяльність, що вимагає від представників освіти, науки, культури, релігії, політичних діячів та інших компетентності й відповідальності [4, с. 13].

Слід зауважити, що кризовий стан суспільства можна виміряти цілою системою взаємозв'язаних показників – економічних, технологічних, політичних, культурологічних, національно-етнічних, демографічних та ін. Однак не буде перебільшенням стверджувати, що всі вони своєрідно фокусуються в соціальній сфері життя людей, зумовлюють інтегральну кризу самого буття людини, соціальну кризу. У силовому полі соціального конфлікту нині перебувають держава і громадянин, виробник і споживач, різні суспільні і демографічні групи, партії та політичні об'єднання. Важко сказати, хто тепер не має до кого-небудь претензій. Конфліктують усі – вчителі й офіцери, бізнесмени і демократи, студенти і пенсіонери, центр і “периферія”, підприємницький “авангард” і знедолені “аутсайдери”. Особливу зону соціального конфлікту утворюють різні релігійні конфесії, етнічні групи [4, с. 16].

Доцільно визнати, що сучасна соціальна культура конче сильна, вона орієнтує нас не на те, що розрізняє, а на те, що об'єднує людей та активно сприяє утвердженню взаємодопомоги, толерантності, добросусідству, спільному подоланню труднощів. Вся складність конфліктогенної ситуації, в якій нині живе наше суспільство, полягає в тому, що відповіді на багато проблем, вирішення питань, які влаштовують усіх, хто конфронтує, поки що просто не існує. Ось чому так гостро необхідні сьогодні процедури консенсусу, домовленості, принцип толерантності, діалогова культура спілкування, пошук істини, в ході якої виробляються контури нового суспільного договору мирного співжиття націй, народностей, усіх громадян. Але головне, звичайно, в практичному вирішенні наболілих соціальних проблем, у тому, щоб приборкати процес наростання соціальних бід мільйонів людей, не дати їм набути характеру соціальної катастрофи.

Стає очевидним, що людина, яка перебуває в стані розгубленості, придушеності несприятливим ходом подій, потребує духовної опори. Їй конче потрібна соціальна надія. Соціальна функція надії особливо значуща в кризові періоди життя суспільства, різкого погіршення якості життя людей. Ось чому християнська релігія завжди вважала втрату надії гріхом, а в демократичній і ліберальній традиціях надія завжди розглядалась як етична норма цивілізованого суспільства [4, с. 21 – 25]. Можна стверджувати, що ці ідеї знайшли відображення в “Білій книзі для міжкультурного діалогу”, яка була прийнята в Страсбурзі, 2008 році, 47 країнами-членами Ради Європи. “Біла книга для міжкультурного діалогу” – політичний документ з рекомендаціями, аналітичним, методологічним інструментарієм щодо стимулювання міжкультурного діалогу, взаємної поваги, які ґрунтуються на цінностях Ради Європи.

У процесі дослідження духовності людини М. Боришевський виокремив вияви почуття любові та ненависті. Любов і ненависть – два діаметрально протилежні за змістом і наслідками психічні переживання людини, в яких виявляються її ставлення до явищ. Любов є необхідною умовою виникнення, функціонування й розвитку в людині духовності, натомість ненависть – переважно руйнівний, деструктивний чинник щодо духовності. Креативна сила любові є джерелом багатьох морально-релевантних та духовних чеснот людини: толерантності, доброти, поваги до людської гідності, прагнення допомогти, а також альтруїзму як найвищого вияву моральності особистості. На відміну від любові, ненависть заважає виникненню в людини згаданих чеснот, а якщо раніше вони були притаманні людині, знищує їх. Водночас у деяких ситуаціях ненависть виступає як морально виправдане почуття, яке вимагає від людини не тільки ненавидіти щось, когось, а й активно протидіяти всьому тому, що породжує зло, принижує людську гідність, є втіленням бездуховності. Одним з особистісних вимірів сили й дієвості духовності є ставлення людини до праці, до себе як суб’єкта праці, діяльності загалом. Така особистісна

характеристика як працьовитість за певних умов стає однією з найважливіших характеристик духовності людини [2, с.403, 409].

Ми вважаємо, що міжконфесійні відносини в нашій країні досить напружені, а відтак про солідаристські тенденції слід говорити стосовно окремої конкретної конфесії, яка водночас може виступати як конфліктогенний чинник на суспільному рівні. Нині релігійні інституції здатні зробити дуже значний внесок у розвиток прав людини. Цей внесок є більш цінним, якщо релігійне розуміння прав людини і шляхів розвитку та захисту фокусується не тільки на діях держави й соціальних структур, а на морально усвідомленій активності окремого індивіда. Рух за права людини, ініційований церквами і спільнотами мирян, збагачує його сильним моральним та етичним компонентом. Демократія надає релігії інструментарій захисту прав людини і вчить відстоювати її права. Співпраця і взаємодоповнення релігій й демократій здатні зробити значний внесок у розвиток людської гідності, яка є природним джерелом прав людини і стати надійною перепоною процесові дегуманізації суспільства і культур. Німецький філософ Карл-Отто Абель підкреслював, що однією з найважливіших передумов розв'язання проблеми світової інтеграції є докорінна зміна парадигми політики: відхід всіх країн світу від конфліктної орієнтації та перехід до глобального конструктивного співробітництва на морально-орієнтованій основі визнання пріоритету загальнолюдських цінностей, спільного пошуку найефективніших шляхів формування глобального порядку співіснування, які описані у поглядах гуманіста сучасності, Голови католицької церкви К. Войтили (Іоанна Павла II, 1924-1995) [1, с. 114 – 118, 85 – 92].

Доцільно відзначити, що в Україні є щось середнє між євразійством з його ідолами (державництва, ієрархічності, церковності, жертвовності, авторитаризму тощо) та європейським просвітництвом (ідеалами прогресу, свободи, рівності, етики раціонального прагматизму, саморозвитку тощо). Українцям притаманні як козацька волелюбність, так і землеробська

покірність богам, природі. Схід і Захід збігаються в українському світосприйманні так само, як збігаються вони в географічному вимірюванні: індивідуалізація, але водночас традиційність; еволюційність, поступовість.

Микола Реріх – людина світу, митець, археолог, філософ, письменник звертався до всього людства: “...Творчість і знання – це два двигуна, які є тою досконалою міжнародною мовою, в якій має потребу бентежне людство. Творчість – це чиста молитва духу. Мистецтво – серце народу. Знання – мозок народу. Тільки серцем і мудрістю може об’єднатися людство й зрозуміти один одного. Прекрасне – це великий закон досконалості. Якщо ми ні глухі, ні сліпі, ні вражені розумовим паралічем, ми повинні розрізняти, де та еволюція, яка буде гідна мужніх прикладів минулого, що може забезпечити дійсне щастя наших нащадків...”. М. Реріх стверджував, що не можна створювати ворожнечу політику між народами, різними релігійними конфесіями. Коли його запитали: “Яка різниця між Сходом та Заходом?”, відповідь звучала так: “Найкращі троянди Сходу і Заходу пахнуть однаково”. Таке його бачення щодо глобальних проблем миру на землі, єднання людства, освіти, науки, релігії, діалогу, взаємодії, розуму, краси [5, с. 104-105]. Існує французька приказка: “Взаємність є основа угод”. Михайло Реріх з цього приводу зауважив: “Лише б люди змогли швидше усвідомити, що для процвітання людства, взаємність не повинна залишатися в межах приказки, а повинна увійти в дію як основа угод, співробітництва” [5, с.324,326].

Таким чином, тільки шляхом знаходження консенсусу можна вирішити глобальні проблеми і захистити себе від самознищення. Тому взаємодія, діалог, співробітництво набули не тільки глобального характеру, але й вимагають такої гуманістичної спрямованості, яка, завдяки міжкультурній комунікації, дає можливість особистості успішно розвиватися на засадах єдності загальнолюдських цінностей в період кризи суспільства.

Література

1. Апелъ К.О. Етноетика та універсалістська макроетика: суперечливість чи доповнювальність?//Політична думка. – 1994. - №3,4-

C.114-118; 85-92.

2. Боришевський М. Дорога до себе: Від основ суб'єктності до вершин духовності: монографія / Мирослав Боришевський. – К.: Академвидав, 2010. – 416 с. (Серія»Монограф»).

3. Добровольська Л.П. Від монізму до плюралізму – розуміння сутності людини: психологічний аналіз : Освіта, наука і людина в ХХІ столітті: багатоаспектність антропологічного пізнання. Монографія / Авт. кол. за загальною редакцією І.П. Аносова, Т.С. Троїцької. – Сімферополь: Таврія, 2008. – 300 с.

4. Житеві кризи особистості: Наук.-методичний посібник: У 2 ч. / Ред. рада: В.М. Доній (голова), Г.М. Несен (заст. голови), Л.В. Сахань, І.Г. Єрмаков (керівники авторського колективу) та ін. – К.: ІЗМН, 1998. – Ч. 1: Психологія життєвих криз особистості. – 344 с.

5. Рерих Н.К. О Вечном ...- М.: Политиздат, 1991.- 462 с.: ил. ISBN 5-250-01437-2